

KAKO RASPLESTI KLUPKO HRVATSKE KNJIŽEVNOSTI XVIII. STOLJEĆA

Cvijeta Pavlović

Nakon višedesetljetnih napora i prijepora, povijest književnosti zapadnoga kruga uspjela je u XXI. stoljeću u većoj mjeri ujednačiti kritičke pojmove i pitanja periodizacije, no ipak je ostalo jedno »razdoblje« koje još uvijek uvodi pomutnju i predstavlja paradoksalno sjecište, zamršeno klupko, vrtloženje različitih kriterija i oruđa znanosti o književnosti. To se razdoblje na početku ove analize naziva razdobljem XVIII. stoljeća, jer je to najpregledniji pojam i najpreglednija oznaka problema u kontekstu postojećega periodizacijskoga nazivlja, koliko povijesti književnosti čitavoga zapadnog kruga, toliko i hrvatske književnosti. No, uz pitanja koja se nameću iz aspekta periodizacije književnosti, nameću se i pitanja izostanka proučavanja književnoga nazivlja u hrvatskoj književnosti i kazališta u onim aspektima u kojima su ona provedena u općoj (europskoj) povijesti i teoriji književnosti, a poglavito izostanak analize provedbe kritičkih pojmova u hrvatskoj književnosti i analize nazočnosti kritičkih pojmova u hrvatskoj znanosti o književnosti. Ono što je René Wellek

(1903. – 1995.) učinio davne 1963. knjigom *Kritički pojmovi*¹, odnosno još i ranije, počevši od osmosveščanoga projekta *Povijest moderne znanosti o književnosti 1750. – 1950.*², nažalost izostaje u hrvatskoj teoriji i povijesti književnosti, ako ne kao obuhvatan pothvat, onda barem kao primjena preuzetih ideja i njezina provjera na hrvatskim primjerima.

Na primjeru doseg a propusta u istraživanju hrvatske književnosti i hrvatskoga kazališta, a 50 godina nakon Wellekove knjige, za proučavanje se nameće jedan od hrvatskih i međunarodnih znanstvenih skupova koji svojom tradicijom, dugovječnošću, dosljednošću, ugledom i selektivnošću jasno zrcali stanje u hrvatskoj znanosti o književnosti. Četrdeset godina *Dana Hvarškoga kazališta*³ vrijedna je obljetnica iz koje se može naučiti mnogo, ne samo o hrvatskoj književnosti i kazalištu nego i o kretanjima u povijesti i teoriji književnosti. Tijekom tih četrdeset godina, nekoliko se puta dogodilo da je čitav skup bio posvećen upravo XVIII. stoljeću, toj »sljepoj točki« povijesti književnosti: godine 1978. održan je skup naslovljen

---

¹ René Wellek, *Concepts of Criticism*, Yale University Press, New Haven, Connecticut, USA.

² René Wellek, *A History of Modern Criticism 1750-1950*, I-VIII, New Haven, 1955-1992. Prijevod je naveden prema *Hrvatskoj općoj enciklopediji*, sv. 11, gl. ur. Slaven Ravlić, Leksikografski zavod Miroslav Krleža, Zagreb, 2009., str. 577; u *Leksikonu stranih pisaca*, gl. ur. Dunja Detoni-Dujmić, Školska knjiga, Zagreb, 2001., str. 1139-1140, naslov je naveden u obliku *Povijest moderne kritike 1750-1950*.

³ *Dane Hvarškoga kazališta* u tekstu pišem na ovaj način (pridjev velikim slovom), osim kad u bilješki navodim točne nazive zbornika. Tijekom 40 godina naziv se mijenjao iz oblika *Dani hvarškog kazališta* u oblik *Dani hvarškoga kazališta* te konačno u *Dani Hvarškoga kazališta*. Oblik koji rabim u vlastitim rečenicama u tekstu provodim radi ujednačivanja naziva da bih obuhvatila cjelinu, tj. kad želim naglasiti postojanje niza zbornika, ali i stoga što je Hvarsko kazalište naziv koji odgovara osnovnoj ideji toga kazališta kao institucije. Također, kad bilježim sveske tj. brojeve zbornika, služim se arapskim brojevima ponovno radi ujednačivanja, tj. da bih izbjegla preveliku raznolikost. U nizu zbornika rabili su se u jednom periodu rimski, a u drugom arapski brojevi. Iz navedenoga razloga, opredijelila sam se za arapske brojeve, dok rimskim brojevima bilježim samo stoljeća.

»Drama i kazalište XVIII stoljeća«, a 1994. i 1995. skupovi pod naslovom »Hrvatska književnost 18. stoljeća – tematski i žanrovski aspekti«. ⁴ To što se dogodilo i što se još uvijek događa s prikazima književnosti XVIII. stoljeća usporedivo je samo sa »srednjim vijekom« – srednjem vijeku posvećen je jedan skup (ili dva, ako se u srednjovjekovlje ubraja i opus Jana Panonija); doduše i XVII. stoljeće dobilo je samo dva skupa, ali će o razlici između ophođenja znanosti o književnosti prema XVII. u odnosu na XVIII. stoljeće biti riječ kasnije. Dakle, XVIII. stoljeće dobilo je tri skupa, dok je daleko veći broj znanstvenih skupova bio posvećen XVI. stoljeću (pogotovo kad mu se pribroje skupovi o humanizmu i pojedinim autorskim opusima), kao i XIX. stoljeću, a osobito XX. stoljeću. ⁵ Ipak, niz skupova *Dana Hvarškoga kazališta* drukčijega nazivnika, žanrovskih i književnoantropoloških smjernica ili s naglaskom na kontinuitetu (primjerice *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta* ⁶ ili *Gavella – riječ i prostor*), ⁷ omogućivali su, a povremeno i ostvarivali proširivanje i produbljivanje znanja o razdoblju XVIII. stoljeća.

U usporedbi s tzv. srednjim vijekom, uočljiv je zanimljiv paradoks. I razdoblje srednjega vijeka nazvano je u velikoj mjeri nespretnim vremenskim kriterijem »srednjim« u odnosu na preostala dva velika vijeka (stari vijek ili antika, te novi vijek), s prečestim negativnim konotacijama. Pa ako dijelimo književnost na antiku, srednji vijek i novi vijek, nameće se pitanje zašto se provodi usitnjavanje novoga vijeka, a donekle (premda još uvijek nedovoljno) i antičkoga perioda, dok srednji vijek ostaje petrificiran u mastodonta ili neku drugu maglovitu sliku života davnih vre-

---

⁴ O odnosima tema u nizu skupova *Dana Hvarškoga kazališta* v. tekstove Borisa Senkera, Antuna Paveškovića i Lucije Ljubić u ovome zborniku.

⁵ O toj »eksploziji« suvremene književnosti v. tekst Borisa Senkera u ovome zborniku.

⁶ *Dani hvarškog kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986.

⁷ *Dani Hvarškoga kazališta*, knj. 39.: *Gavella – riječ i prostor*, Hrvatska akademija znanosti i umjetnosti – Književni krug, Zagreb – Split, 2013.

mena, tek povremeno reflektirajući uvriježene podpodjele posuđene iz povijesti umjetnosti (rani srednji vijek, visoki ili razvijeni srednji vijek, kasni srednji vijek; romanika, gotika i sl.), podjele koje nažalost nisu dostatno suživjele kad se primjenjuju na hrvatsku književnost. Na sličan način, već po kvantitativnom kriteriju razlikovanja razdoblja i njihovih podpodjela, u terminološki inače poprilično usitnjenom novom vijeku upravo je XVIII. stoljeće neravnopravno u odnosu na stoljeća koja prethode i slijede.

Uspoređujući stanje u novovjekovlju, kako je već napomenuto, sedamnaestom su stoljeću posvećena 2 sveska *Dana Hvarska kazališta* pa bi XVIII. st. trebalo biti »zadovoljno« sa svoja 3 sveska. No, ne samo da su drugi općenitiji nazivnici skupova češće privlačili znanstvenike da odaberu primjere iz sedamnaestostoljetne književnosti (vjerojatno stoga što su se generacije znanstvenika s jedne strane i same bavile tim razdobljem kao subspecijalizacijom, a možda i stoga što je to bilo »lakše« s obzirom da je u tom stoljeću većina sastavnica književnosti unaprijed definiranih od stanja u sljedećemu, XVIII. stoljeću), nego je prvi svezak posvećen XVII. stoljeću nazvan »Drama i kazalište XVII stoljeća«, da bi slijedeći svezak posvećen tom razdoblju, knj. XX., već bio nazvan »Hrvatsko barokno pjesništvo – Dubrovnik i dalmatinske komune«. Brojčana oznaka tj. stoljetna segmentacija zamijenjena je užumjetničkim i užeknjiževnim nazivom: XVII. stoljeće nazvano je baroknim. No taj se »pomak« nije uobičajio i sa XVIII. stoljećem, a kad se i dogodi, on, nažalost, nije ni istovrstan ni istosmjernan ni ravnopravan.

Taj se problem ne pojavljuje samo u hrvatskoj nego često i u »svjetskoj« književnosti tj. književnosti zapadnoga kruga pa se uglavnom, ako se želi govoriti nazivljem koje bi konotativno označilo to razdoblje, govori o – prosvjetiteljstvu. Navodim tek nekoliko primjera: Cvetan (Tzvetan) Todorov (1939.), nakon strukturalističke faze u kojoj su mu ključne riječi bile književnost, gramatika i poetika, zaokrećući u antropologijsku fazu, proučava povijest ideja i ideologija te nakon radova posvećenih pitanju »Drugoga«, godine 2006. objavljuje knjigu *L'Esprit des Lumières* (*Duh*

prosvjetiteljstva). Taj pojam apsolutno vlada i u popularnoj predodžbi povijesti književnosti, u publicistici i popularnoj književnosti, a u novije vrijeme i u »ženskim časopisima« i tzv. »chic-lit«. Primjerice, u francuskom časopisu *Avantages* (br. 296, svibanj 2013.), reklamira se roman Annie Degroot *Les Perles de la Moïka* na sljedeći način: »Jedna tajna, tri žene, priča u naslijeđe... Prosvjetiteljstvo od Sankt-Peterburga do Pariza, od revolucije do egzila u Ukrajinu, uzburkana sudbina tri naraštaja žena i potraga za majčinskom ljubavi.«⁸ Ključna je riječ prosvjetiteljstvo i pitanje ima li pokret prosvjetiteljstva ikakve veze s razdobljem, a i s događajima koje roman tematizira. No u opisu sadržaja prva je riječ ipak prosvjetiteljstvo – *Des lumières*.

Kad se takav prodor pojma prosvjetiteljstvo u sadržaje koji mu nisu u potpunosti kompatibilni događa čak i u Francuskoj, koja je, iako ga nije »izumila«, prosvjetiteljstvo uspjela »ustoličiti« pa bi bilo očekivano i da ga dobro »razumije« kao jedno od svojstava »vlastitosti«, ne treba čuditi da se isto događa u drugim zemljama. Ipak, umjesto pasivnoga preuzimanja navada, potreban je kritički pristup.

U Wassermannovoj knjizi *Vidovi osamnaestoga stoljeća*⁹ René Wellek sudjelovao je radom *Termin i pojam »klasicizam« u književnoj povijesti* pa je uskoro i novo izdanje *Kritičkih pojmova* proširio upravo poglavljem o klasicizmu, uvidjevši da je ono neophodno, štoviše, zahtijevajući i obavezujući američkoga izdavača da svako ponovljeno izdanje te knjige proširi *Terminom i pojmom »klasicizma« u književnoj povijesti*, a tražeći i da taj noviji ogled bude uključen i u srpski prijevod.¹⁰

---

⁸ *Avantages*, Presse de la Cité, br. 296 (svibanj 2013.), str. 336: »Un secret, trois femmes, l'histoire en héritage... Des lumières de Saint-Pétersbourg jusqu'à Paris, de la révolution à l'exil en Ukraine, le destin tumultueux de trois générations de femmes et la quête d'un amour maternel.«

⁹ Earl Reeves Wasserman: *Aspects of the 18th Century*, Baltimore, 1965.

¹⁰ René Wellek, *Kritički pojmovi*, prev. Aleksandar I. Spasić i Slobodan Đorđević, Vuk Karadžić, Beograd, 1966.

Na tragu Wellekovih istraživanja, potrebno je utvrditi koje nazivlje rabe hrvatski znanstvenici da bi opisali XVIII. st. Prosvjetiteljstvo je najzastupljeniji termin, a pojavljuju se još i nazivi racionalizam, moralizam, često i u kombinaciji »racionalizam i klasicizam«. Usporedi li se takvo nazivlje s periodizacijskim modelima primijenjenima na čitavo novovjekovlje, razvidno je da je povijest hrvatske književnosti u prikazima XVIII. st. zapletena u klupko, tj. u zamršene čvorove nastale prepletom vrlo različitih usmjerenja, znanstvenih htijenja, škola i metoda.

To je klupko izvana uistinu donekle moguće nazvati upravo prosvjetiteljstvom. No, za područje književnosti oznaka prosvjetiteljstvo prečesto predstavlja čvrst čvor. Prepasivna, prerевна pa i pretenciozna uporaba toga naziva priječi razumijevanje književnih i općumjetničkih odlika XVIII. stoljeća. Dok znanost o književnosti može u velikoj mjeri razlikovati humanizam od renesanse tj. ideologiju i književnost od XIV. do XVI. st., to – čini se – još nije u stanju provesti za XVIII. st. Ako govorimo o hrvatskome humanizmu od XIV. do XVI. stoljeća (kojemu su, ističem još jedanput, do sada bila posvećena 3 znanstvena skupa na *Danima Hvarškoga kazališta*: »Hrvatski humanizam – Ianus Pannonius«, knj. XVI.; »Hrvatski humanizam – Dubrovnik i dalmatinske komune«, knj. XVII.; »Hrvatski humanizam – XVI. stoljeće – protestantizam i reformacija«, knj. XVIII.), tada možemo razmišljati i o hrvatskom prosvjetiteljstvu te u skladu s navedenim primjerima obrade humanizma govoriti o predstavnicima, središtima i religijskim (i antireligijskim) te ideološkim pokretima. U tom bi se slučaju XVII. st. možda trebalo moći promatrati pa i nazvati stoljećem protureformacije, no to je tema za posebnu raspravu te izlazi iz okvira zadanih u ovoj analizi.

Zanimljivo je da periodizacija same novovjekovne književnosti primjenjuje različite kriterije na XVIII. u odnosu na sljedeća stoljeća te u XIX. i XX. stoljeću prihvaća izrazitiju segmentaciju i fragmentaciju, i za ta dva stoljeća samoj sebi ne nameće ideološke nazivnike u tolikoj mjeri koliko to čini i s XVIII. stoljećem i s tzv. starijom književnošću. No, tim

više zbunjuje da je XVIII. st. gotovo na silu prikazano kao jedinstveno, prosvjetiteljsko razdoblje, a baš se unutar toga stoljeća nalazi epicentar tzv. novije (povijesno razmrvljene) književnosti.

Bez obzira na to bave li se znanstvenici »starijom« ili »novijom« književnošću i kazalištem, prihvaćaju da granica prolazi negdje kroz XVIII. stoljeće. Dakle, upravo u XVIII. stoljeću smješteno je razgraničenje te se govori o XVIII. stoljeću kao o početku modernizma pa bi dosljedno provedenim logičkim postupkom trebala biti provedena ista segmentacija u samom XVIII. stoljeću onako kako to povijest književnosti i povijest umjetnosti čini s XIX. i XX. stoljećem.

Viši stupanj razumijevanja XVIII. stoljeća mogao bi biti razumijevanje značenja prosvjetiteljstva s jedne, ali i razumijevanja gotovo formalnoga aspekta i etimologije riječi prosvjetiteljstvo s druge strane.

Moguće rješenje nalazi se u razgradnji/dekonstrukciji prosvjetiteljstva u nekoliko slojeva. Ponajprije bi pozornost trebalo obratiti na hrvatski naziv koji, nažalost, izaziva pogrešne konotacije. Nazivlje *Les Lumières*, *Enlightenment*, *Aufklärung*, *Illuminismo*, nazivlje je koje u sebi sadržava vezu sa »svjetlom« i »jasnoćom«, rasvjetljivanjem i pojašnjivanjem, no ti pojmovi nisu ni u kakvoj vezi s prosvjetom kakva je u općoj uporabi u hrvatskom jeziku i s kojom se, nažalost, dovodi u vezu i prosvjetiteljstvo. Prosvjeta i prosvjećivanje na francuskome, engleskom, njemačkom i talijanskom jeziku naziva se drukčijim nazivljem, a upravo zbog hrvatskoga oblika naziva dolazi do brzopletih zaključaka da književna djela koja sadrže pouku i poduku napisana tijekom XVIII. stoljeća potpadaju pod prosvjetiteljsku književnost. Potrebno je vratiti se izvoru, razumjeti definiciju prosvjetiteljstva, poglavito u Francuskoj i Engleskoj, ponajprije razumjeti spregu pojma prosvjetiteljstvo s pojmom filozof onakvim kakav je bio definiran u XVIII. stoljeću, da bi se moglo razlučiti koja bi se djela hrvatske književnosti mogla i trebala nazvati prosvjetiteljskima – a bilo bi ih daleko manje nego što se to do sada činilo. Uz to bi trebalo obratiti pozornost i na specifičan odnos prosvjetiteljstva prema vjeri i religioznosti, a to bi također

uvelike ogolilo popis hrvatske tzv. prosvjetiteljske književnosti. Ne smije se zaboraviti ni da se prosvjetiteljstvo počelo razvijati u XVII. stoljeću, u doba baroka, kao ni to da postoji velik broj djela renesansne i barokne književnosti koja na srodan način educiraju, podučavaju i »prosvjećuju«. Štoviše, taj je element bio sastavni dio poetike pojedinih vrsta i žanrova, a u baroku sastavni dio opće poetike i ideologije – argument da je u prosvjetiteljstvu didaktičnost i moralizatorstvo bilo izrazitije, češće iskazano, držim neuvjerljivim, jer je riječ tek o gradaciji i kvantitativnom kriteriju stupnjeva koji nisu do te mjere različiti koliko ih se takvima prikazuje.

Moguće je da se na XVIII. stoljeće uporno primjenjuje ideološki, a ne imanentno umjetnički kriterij upravo u nastojanju da se ukaže na važnost toga razdoblja, ne samo za književnost i umjetnost nego i za društvene aspekte koje od XVIII. stoljeća baštinimo do u XXI. stoljeće, s novom raspodjelom ekonomsko-političkih pa i kulturnih snaga Europe, »razapete« između Ujedinjenoga Kraljevstva i Rusije. Međutim, time se daje lažna slika književnosti i umjetnosti toga iznimno bogata i raznovrsna stoljeća. Upravo u XVIII. stoljeću počinje, dakle, razmrvljivanje književnih moda, supostojanje, prelijevanje, razmimoilaženje periodizacije u pojedinim nacionalnim književnostima i to upravo onako kako smo već odavno prihvatili da se zbiva tijekom sljedećih stoljeća – XIX., XX. i XXI. stoljeća.

Kako je rečeno u uvodnom razmatranju, niz zbornika *Dana Hvar-skoga kazališta*, zbog kontinuiteta, ali i raznovrsnosti očišta i znanstvenih struja proučavanja povijesti hrvatske književnosti i kazališta, primjeren su predmet analize i ustanovljivanja stanja u hrvatskoj znanosti o književnosti. Analizu pojedinačnih priloga hrvatskih znanstvenika na ovu temu zanimljivom čini vremenski raspon iznesenih teza i dokazanih novina u odnosu na nama suvremeno i često okamenjeno stanje u literaturi koja služi prenošenju uspostavljenih spoznaja u širi krug obrazovanja i stjecanja opće kulture.

Već prvi tekst u zborniku *Dana Hvar-skoga kazališta* donosi važne zaključke:

Mogli bismo, dakle, zaključiti da je unutar starije hrvatske drame potrebna nova klasifikacija. Ali kako se stvari isprepliću nije nam dovoljna, a ne bi bila ni adekvatna podjela na renesansno, barokno i prosvjetiteljsko razdoblje. Već smo vidjeli da ni dioba po stoljećima ne odgovara. Klasifikacija po dramskim vrstama također nije provediva do kraja, jer pravih granica ni tu nema, a pojedine se vrste u razdoblju od tri stoljeća temeljito mijenjaju. Ipak moramo posebno govoriti o prikazanjima, uzevši ih dakako mnogo šire i vodeći računa o promjenama od pučkih skazanja do školske pobožne drame. Slično će biti i s pastirsko-mitološkom igrom koja se utapa u melodrami. Komedija također ima tri-četiri faze koje valja interpretirati posebno. Tragedija, barem ona u užem smislu, kao i izvorna domaća drama koja, iako malobrojna, zaslužuje poseban interes, također se mora promatrati za sebe.¹¹

Problem je uspostavljen pregledom dramskih žanrova tijekom triju stoljeća novovjekovlja, te je otvoreno pitanje klasifikacije i periodizacije hrvatske drame, ali i hrvatske književnosti, pa i opće povijesti književnosti »starijega razdoblja«. Već u tome trenutku znanstvenici su spoznali nedostatnost podjele na renesansno, barokno i »prosvjetiteljsko« razdoblje i upozorili na potrebu nadopune novim nazivljem.

Uz istaknuto zapažanje Marina Franičevića, važne su i njegove spoznaje o periodizaciji samoga baroka, spoznaje koje su i danas uvriježene, ali koje su ujedno bile i poziv na nove teorijske uvide u periodizaciju, a poglavito u periodizaciju XVIII. stoljeća. Jedna od ključnih Franičevićevih tvrdnji u tom smjeru: »Književnost baroka zadire i u XVIII stoljeće, novo počinje tek s Kačićem«,¹² brzo je dobila konstruktivan

---

¹¹ Marin Franičević, »Pet stoljeća hrvatske drame (Uvod u diskusiju o sistematizaciji i valorizaciji naše dramske književnosti)«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 1.: *Uvod. Eseji i građa o hrvatskoj dramati i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1975., str. 2-27 (istaknula C. P.).

¹² Ibid.

estetički odgovor, koji je, nažalost, ostao nedovoljno zapažen u širim krugovima znanosti o književnosti, poglavito onima koji su sudjelovali u kanonizaciji književnosti općega obrazovanja tj. školovanja.

Analiza Cvita Fiskovića na sličan način uvodi razmišljanje o estetičkom slogu prostora klasicizma i izvedbenoj raskoši u njima kao odlikama koje skreću pozornost na potrebu nazivlja koje bi bilo imanentno umjetnosti samoj. Kao povjesničar umjetnosti, zagovarao je nazivlje koje bi specificiralo često nerazgovjetne podjele po stoljećima te dao naslutiti da je potrebno propitati i predrasude o samome klasicizmu, poglavito u aspektima u kojima prisutnost »raskoši« nimalo ne ometa klasicistička, navodno pravilima ograničena ostvarenja.¹³

Miroslav Šicel naveo je tri kruga periodizacije i upozorio na neujednačenost nazivlja (crkvena prikazanja, pučko-renesansa drama 17. stoljeća, barokno-aristokratska drama 18. stoljeća te građanska drama)¹⁴ te bi s današnje točke gledišta bili dovoljni tek maleni pomaci prema estetičkom promišljanju da se problemi razriješe uz pomoć niza renesansa – barok – rokoko – sentimentalizam.

Navedeni autori dali su vrijedan doprinos u ujednačivanju kriterija urazdobljivanja, do kojega će ipak biti potrebno pričekati još nekoliko desetljeća, barem kad je riječ o njihovoj općoj uporabi.

U tom prvom svesku *Dana Hvarškoga kazališta* u svojim su tekstovima književnost i kulturu XVIII. stoljeća analitički obuhvatili ili barem spo-

---

¹³ Cvito Fisković, »Kazališne i glazbene priredbe u Korčuli u XIX stoljeću«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 1.: *Uvod. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1975., str. 123-201.

¹⁴ Miroslav Šicel, »Neki problemi hrvatske drame devetnaestog stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 1.: *Uvod. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1975., str. 202-210.

menuli još i Marko Fotez,¹⁵ Josip Torbarina¹⁶ i Vjeko Omašić,¹⁷ ali su u njima bili usredotočeni na utvrđivanje književnih i kazališnih događaja te provjeru činjenica, što je tek jedan od preduvjeta za buduće estetičke uvide drugih istraživača koji će promišljati strukturu periodizacijskih cjelinâ.

Na temelje koje je postavio prvi svezak *Dana Hvarškoga kazališta* u tom estetički tek nagoviještenome aspektu književnosti XVIII. st., profiliraniju sliku nadogradili su različitim metodama istraživači novih generacija. Utoliko osobito značajnim postaje objavljivanje petoga sveska *Dana Hvarškoga kazališta*,¹⁸ koji je s jedne strane posvećen upravo XVIII. stoljeću, a s druge se strane u njemu prvi put pojavljuje poetičko nazivlje relevantno za estetičke analize koje vrijedi (ili bi trebalo vrijediti) do naših dana. Dio autora nije se bavio strukturiranjem XVIII. st. kao ni širim kontekstom pojedinih obrađenih djela XVIII. st. (Veljko Gortan,¹⁹ Nikola Bonifačić Rožin,²⁰

---

¹⁵ Marko Fotez, »Pet stoljeća hrvatskog kazališta«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 1.: *Uvod. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1975., str. 28-35.

¹⁶ Josip Torbarina, »Dubrovački Romeo i Giulietta«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 1.: *Uvod. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1975., str. 83-94.

¹⁷ Vjeko Omašić, »Obnova trogirskog kazališta koncem XVIII stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 1.: *Uvod. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1975., str. 111-122.

¹⁸ *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978.

¹⁹ Veljko Gortan, »Hrvatski latinisti u XVIII stoljeću«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 5-13.

²⁰ Nikola Bonifačić Rožin, »Pojava folklornih dramskih tekstova u literaturi XVIII stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 81-97.

Mirko Deanović,²¹ Živko Jeličić,²² Ivan Grljušić,²³ Lovro Županović,²⁴ Nada Beritić,²⁵ Kamilo Firingner,²⁶ Branko Hećimović²⁷ i Josip Vončina²⁸), što ne umanjuje vrijednost njihovih priloga u zborniku, nego ih u okvirima moje analize čini skupinom tekstova koji svojim motivskim sklopovima podsjećaju čitatelja na postojanje odsječka povijesti književnosti koji je potrebno razjasniti, a to razjašnjenje širega aspekta oni ostavljaju budućim istraživačima. Uz već navedene autore i članke, koji se ne bave izravno savnjivanjem djela hrvatskoga XVIII. stoljeća s estetičkim pojmovljem primjerenim tome razdoblju, ali naglašuju vrijednosti pojedinačnih djela i drugih aspekata kulture te književne epohe, znatan je niz istraživača koji se

---

²¹ Mirko Deanović, »Molière u povijesti dubrovačkog teatra 18. vijeka«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 121-125.

²² Živko Jeličić, »Čudesni prsten psovke«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 144-161.

²³ Ivan Grljušić, »O nekim elementima dramaturgije Stullijeve 'Kate Kapuralice'«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 152-161.

²⁴ Lovro Županović, »Glazbeni život u Hrvatskoj u XVIII. stoljeću s posebnim osvrtom na glazbeno-scenske potrebe i ostvarenja«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 239-250.

²⁵ Nada Beritić, »Tragikomično u djelu Điva Š. Gundulića (Tragikomedija 'Oton')«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 251-260.

²⁶ Kamilo Firingner, »Kazališni život u Osijeku u XVIII stoljeću«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 261-274.

²⁷ Branko Hećimović, »Komično u scenskim djelima Tituša Brezovačkoga«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 293-306.

²⁸ Josip Vončina, »Jezični izraz kajkavske komediografije«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 414-438.

bave estetičkim pitanjima ili u svojim interpretacijama rabe njezino nazivlje. Ti autori, koji su u svojim prvim priložima u zbornicima *Dana Hvarškoga kazališta* započeli s uvođenjem stilskih odredaba književnih djela, nastavili su proučavanja u naznačenom smjeru, odlučnije primjenjujući nazivlje pripadno povijesti umjetnosti u širem smislu: u petome svesku ponovno se javljaju Marin Franičević i Cvito Fisković te svojim tezama ponavljaju ili nadopunjuju metode kojima su nastupili u prvim svescima zbornika. Nadopune i ponavljanja u toj razvojnoj fazi znanstvenih susreta i provjera rezultata bile su vrlo važan čimbenik za uspostavu nomenklature koja bi bila ujednačena i koja bi bila rezultat znanstvenih dogovora, stručnih sporazuma. Marin Franičević u analizi tonske strukture scenskoga stiha XVIII. stoljeća,²⁹ uz već ranije provedene pojmove renesanse i baroka te prosvjetiteljstva, ovdje uvodi pojmove klasicizma i rokokoja, a Cvito Fisković, koji je u prvome svesku *Dana Hvarškoga kazališta* pisao o klasicizmu, premda se osobito ne osvrće na stilske oznake i ovaj put ne rabi poetičke odredbe, usredotočio se na iskaze scenske raskoši XVIII. stoljeća³⁰ i time produbio poetičke dileme postavljene u ranijemu radu.

Značajno je da u petome svesku zbornika pretežu autori koji posežu za poetičkim (a ne isključivo numeričkokronološkim) oznakama stoljeća u razumijevanju određenoga razdoblja književnosti i umjetnosti. Za takav složeniji opis hrvatske i europske kulture XVIII. stoljeća opredijelili su se Vladimir Filipović, Nikica Kolumbić, Franjo Švelec, Dionizije Švagelj, Nikola Batušić, Kruno Prijatelj, Rafo Bogišić, Mirko Tomasović, Pavao Pavličić, Nevenka Bezić-Božanić, Stanislav Marijanović, Zlata Bojović, Slobodan P. Novak, Dunja Fališevac, i time nastavili putem koji su u

---

²⁹ Marin Franičević, »O tonskoj strukturi scenskoga stiha XVIII stoljeća«, *Dani hvarškog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 25-35.

³⁰ Cvito Fisković, »Glazba, kazališne i ostale zabavne priredbe u Hvaru u XVIII stoljeću«, *Dani hvarškog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 36-80.

prvome svesku zbornika naznačili Marin Franičević, Cvito Fisković i Miroslav Šicel. Taj velik niz novih autora ujedno je omogućio otvaranje potpuno novih poglavlja hrvatske povijesti književnosti.

Vladimir Filipović naglašuje pojam filozofa u značenju specifičnome za duh XVIII. stoljeća te promišlja empirizam, enciklopedizam i dr.,³¹ Nikica Kolumbić razlikuje klasicističke, pseudoklasicističke i sentimentalističke moralizatorske elemente dramskih uradaka tijekom prosvjetiteljstva,³² Franjo Švelec precizira jedan vid europskoga sentimentalizma,³³ Dionizije Švagelj prikazuje raspon kazališta Slavonije između baroka i rokoka, klasicizma i predromantike,³⁴ Nikola Batušić piše o baroknim scen-skim igrama u školskom kazalištu,³⁵ Kruno Prijatelj o baroknoj patetici i klasicizmu u slikarstvu Dalmacije,³⁶ Rafo Bogišić komparativne uvide u hrvatsku pastoralu temelji na pojmovima marinističko-arkadijskoga i klasicističkoga XVIII. stoljeća,³⁷ Mirko Tomasović promišlja klasicistička

---

³¹ Vladimir Filipović, »Hrvatski filozofi latinisti XVIII stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 14-24.

³² Nikica Kolumbić, »Didaktičnost kao dramaturška komponenta hrvatske prosvjetiteljske drame«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 98-120.

³³ Franjo Švelec, »Društveni odnosi u komedijama Tita Brezovačkoga«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 126-143.

³⁴ Dionizije Švagelj, »Putovi slavonskog školskog i građanskog kazališta XVIII. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 162-212.

³⁵ Nikola Batušić, »Školska kazališta u 18. stoljeću kao oblik scenskoga izraza«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 213-228.

³⁶ Kruno Prijatelj, »Problemi i ličnosti slikarstva 18. stoljeća u Dalmaciji«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 229-238.

³⁷ Rafo Bogišić, »Hrvatska pastorala u 18. stoljeću«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: *XVIII. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 275-292.

komedioografska načela u dubrovačkoj preradbi Molièreova *George Dandina*,³⁸ Pavao Pavličić raspoznaje ismijavanje marinističke konvencije na širem korpusu dubrovačkih preradaba Molièreovih scenskih djela,³⁹ Nevenka Bezić-Božanić piše o baroknom uređenju stambenih prostora u Makarskoj,⁴⁰ Stanislav Marijanović rabi pojmove baroka, rokokoja i klasicizma u pregledu drame i kazališnoga života u Slavoniji,⁴¹ Zlata Bojović piše o elementima baroka i rokokoja u svjetovnoj drami u Dalmaciji,⁴² Slobodan P. Novak uporabljuje pojam rokokoja za tumačenje opusa Pietra Metastasia i njegovih odjeka u hrvatskoj književnosti,⁴³ a Dunja Fališevac određuje kajkavsku komediju *Čini barona Tamburlana* kao klasicističku komediju.⁴⁴ Navedeni autori uporabom različitih stilskih oznaka XVIII. stoljeća nagovijestili su potrebu njihova usustavljanja.

---

³⁸ Mirko Tomasović, »Dubrovačka preradba Molièreova 'George Dandina'«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 307-321.

³⁹ Pavao Pavličić, »Tipovi upotrebe stiha u dubrovačkim preradbama Molièreovih scenskih djela«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 322-344.

⁴⁰ Nevenka Bezić-Božanić, »Kulturno-povijesna sredina Makarske u XVIII stoljeću«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 345-373.

⁴¹ Stanislav Marijanović, »O proučavanju drame i kazališnoga života u Slavoniji 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 374-399.

⁴² Zlata Bojović, »Kraći osvrt na svetovnu dramu XVIII veka u Dalmaciji«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 400-413.

⁴³ Slobodan P. Novak, »Pietro Metastasio u hrvatskoj dramskoj književnosti 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 439-467.

⁴⁴ Dunja Fališevac, »Kajkavska komedija 'Čini barona Tamburlana'«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 5.: XVIII. stoljeće. *Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1978., str. 468-482.

U presjeku slojevitost postaje još razvidnija. Nije potrebno posebno bilježiti pojavljivanje pojma barok, koji je već bio uvriježen u znanosti o književnosti (bez obzira na često negativne konotacije), no značajna je inovacija opća uporaba pojmova koji u petome svesku zbornika postupno smjenjuju pojam prosvjetiteljstva u viziji XVIII. stoljeća.

TABLIČNI PRIKAZ	broj tekstova u kojima se pojam pojavljuje	autori tekstova koji rabe pojam
rokoko srodan pojam: arkadijska književnost	5 1 = 6	M. Franičević, D. Švagelj, S. Marijanović, Z. Bojović, S. P. Novak + R. Bogišić
klasicizam	8	M. Franičević, N. Kolumbić, D. Švagelj, K. Prijatelj, R. Bogišić, M. Tomasović, S. Marijanović, D. Fališevac
sentimentalizam	2	N. Kolumbić, F. Švelec
predromantizam	1	D. Švagelj

U sljedećem, šestome svesku *Dana Hvarškoga kazališta*, posvećenome XIX. stoljeću, očekivano se pojavljuju isti pojmovi, jer se njihove manifestacije nastavljaju u iduće stoljeće, ali i stoga što se pojedini autori, pišući o XIX. stoljeću, osvrću i na prethodno XVIII. stoljeće. Tako, primjerice, ponovno Cvito Fisković u svoja istraživanja uključuje kulturne događaje

XVIII. stoljeća.⁴⁵ U tom su svesku, u zadanim okvirima analize ovoga rada, najznačajniji tekstovi Dunje Fališevac i Zlatka Posavca. Dunja Fališevac produbljuje spoznaje o prisutnosti klasicističke poetike u hrvatskoj dramskoj teoriji i praksi,⁴⁶ dok Zlatko Posavac tragom Renéa Welleka nastoji otkloniti nesporazume te uvodi naziv romantički klasicizam, ali i čini korektivni pomak unutar poimanja klasicizma u smjeru rokoko-karakteristika.⁴⁷ Utoliko se njegov zaključak pokazao plodonosnim za istraživanja toga vremenskog odsječka:

*Identificirajući epohu svršetka 18. i početka 19. stoljeća kategorijom romantičkog klasicizma, moguće je napokon sve istodobne fenomene koje hrvatska kulturna povijest vidi kao velik broj međusobno nepovezanih činjenica (...) ubuduće prepoznati kao povijesno istoznačne i pripadne istom kulturnom krugu, ma kako im tendencije po svojim zbiljskim praktičnim usmjerenjima bile možda antitetične i divergentne.*⁴⁸

Dunja Fališevac na taj je način osigurala pojmu klasicizam da se nametne kao dominantan pojam razumijevanja poetika XVIII. i XIX. stoljeća, a Zlatko Posavac uveo i kritiku olake primjene pojma klasicizam te ga u XVIII. stoljeću u konkretnom primjeru nadomjestio opravdanim pojmom rokokoja, a u XIX. stoljeću istaknuo mogućnost svođenja različitih

---

⁴⁵ Cvito Fisković, »Splitsko kazalište do sredine 19. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 6.: *XIX. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1979., str. 346-379.

⁴⁶ Dunja Fališevac, »Dramatička pokušnja Dimitrije Demetra prema hrvatskoj dramskoj baštini«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 6.: *XIX. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1979., str. 37-54.

⁴⁷ Zlatko Posavac, »Romantični klasicizam na zalazu. Kazališna estetika u Hrvatskoj tijekom prve dvije trećine 19. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 6.: *XIX. stoljeće. Eseji i građa o hrvatskoj drami i teatru*, Čakavski sabor, Split, 1979., str. 107-116.

⁴⁸ Ibid.

tendencija pod zajednički nazivnik, što je, uostalom, sukladno srodnim pojavama u europskome kontekstu.

Uslijedili su raznovrsni pristupi književnosti i kulturi XVIII. st., koji su se sastojali pretežito od pregleda većih kronoloških cjelina, prikaza pojedinih književnih i kazališnih vrsta kroz stoljeća, a povremeno i istraživanja XVIII. stoljeća kao okosnice teksta.

Osobit položaj u nizu zbornika zauzima drugi svezak *Dana Hvarškoga kazališta*, koji su urednici i organizatori znanstvenih skupova u kronologiji svjesno, mudro i promišljeno privremeno »preskočili« i odgodili za neka bolja vremena zbog jugoslavenskih cenzorskih '70-ih godina XX. stoljeća prema religijskim aspektima književnosti i kulture, a kojima bi zbornik obilovao s obzirom na temu srednjovjekovne i folklorne drame i kazališta. Stoga drugi svezak *Dana Hvarškoga kazališta* na red dolazi tek 1985., a skup je održan 1984. godine. U njemu su spoznaje o književnosti XVIII. st. različitim metodama nastavili produbljivati Slobodan P. Novak,⁴⁹ Nevenka Bezić-Božanić⁵⁰ i Vatroslav Frkin,⁵¹ pišući o religijskoj drami i kazalištu od srednjega vijeka do novijega doba.

U njemu su radovi Rafa Bogišića i Antuna Celija Cege izrazitiji sljednici estetičkih naglašavanja XVIII. st., kakvi su dani u prvom i petom svesku zbornika. Nakon promišljanja o baroknom i arkadijskom te klasicističkom

---

⁴⁹ Slobodan P. Novak, »Logika tijela i retorika ideologije u hrvatskom religijskom kazalištu«, *Dani hvarškog kazališta*, knj. 2.: *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište. Eseji i građa o hrvatskoj drami i kazalištu*, Književni krug, Split, 1985., str. 398-414.

⁵⁰ Nevenka Bezić-Božanić, »Arhivske vijesti o pučkoj drami u srednjoj Dalmaciji«, *Dani hvarškog kazališta*, knj. 2.: *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište. Eseji i građa o hrvatskoj drami i kazalištu*, Književni krug, Split, 1985., str. 478-485.

⁵¹ Vatroslav Frkin, »Prilog proučavanju začetaka dramskog rada u Slavoniji«, *Dani hvarškog kazališta*, knj. 2.: *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište. Eseji i građa o hrvatskoj drami i kazalištu*, Književni krug, Split, 1985., str. 206-211.

tipu pastorage u petome svesku, Rafo Bogišić nastavio je promišljati odnos baroka i nove arkadijske vizije u pastirskom prikazanju Antuna Gleđevića *Porodjenje Gospodinovo*⁵² te je, uspoređujući renesansnu i baroknu pastoralnost s novim arkadijskim konceptom, sugerirao da je epitet arkadijski ujedno oznaka nove i drukčije stilske formacije. Takve su periodizacijske spoznaje nesumnjivo preuzete iz talijanskih povijesti književnosti, što je opravdano zbog toga što nove tendencije u književnosti hrvatskoga juga dolaze ponajprije iz talijanske književnosti i talijanskih akademija (Akademija *degli Arcadi* i dr.). U širem kontekstu, arkadijska književnost lako će naći svoje mjesto u stilskeperiodizacijskom slijedu novoga nazivlja za mijene XVIII. st., jer se »arkadijsko«, usprkos ostatku prisutnome u svakom pokušaju jednačenja, može protumačiti općim (sveeuropskim) odlikama rokokoja. S druge strane, Antun Celio Cega kao povjesničar umjetnosti, baš kao i već spomenuti znanstvenici srodnih struka, uvjerljivo rabi upravo poetičko nazivlje u razvojnome luku od baroka do visokoga baroka te je uvođenje naziva visoki barok za »posljednji i najviši izraz pompoznosti« ponovno signal promjene, a u odnosu na pojam prosvjetiteljstva signal novoga odjeljka u povijesti umjetnosti, glazbe i književnosti, o kojemu je potrebno govoriti kad se govori o kulturi XVIII. st.⁵³ Nazivlje koje je formalno različito, ali sadržajno blisko – »arkadijska književnost« i umjetnost »visokoga baroka« – iako dolaze iz različitih nacionalnih tradicija nazivlja i iako se odnose na različite umjetničke grane, najavljuju potrebu za usklađivanjem.

---

⁵² Rafo Bogišić, »Pastirsko prikazanje Antuna Gleđevića«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 2.: *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište. Eseji i građa o hrvatskoj dramati i kazalištu*, Književni krug, Split, 1985., str. 315-331.

⁵³ Antun Celio-Cega, »Srednjovjekovni elementi u Bajamontijevu oratoriju«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 2.: *Srednjovjekovna i folklorna drama i kazalište. Eseji i građa o hrvatskoj dramati i kazalištu*, Književni krug, Split, 1985., str. 504-509.

Zanimljiv povod za nove analize književnosti XVIII. st. ponudio je dvanaesti svezak *Dana Hvarškoga kazališta* s preglednom temom *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)* te su se na XVIII. st. ponovno osvrnuli Rafo Bogišić,⁵⁴ Nikola Batušić,⁵⁵ Zlatko Posavac,⁵⁶ Slobodan P. Novak⁵⁷ i Stanislav Marijanović,⁵⁸ a priključili su im se kao novi istraživači toga razdoblja Josip Vončina⁵⁹ i Zdeslav Perković.⁶⁰ No, dok novi istraživači nisu dodirnuli estetičke aspekte, među istraživačima koji su se tim problemima ranije bavili zamjetan je u tom periodu zaokret ili čak odustajanje od sučeljavanja s problemom. Samo Nikola Batušić i Slobodan P. Novak nastavljaju uporabljivati sintagme poput »dubrovačke metastasiade 18. stoljeća«, »otmjeni abbé rokoko-

---

⁵⁴ Rafo Bogišić, »Nacrtna periodizacija hrvatske pastorale«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 24-29.

⁵⁵ Nikola Batušić, »Kajkavska drama s obzirom na uzore i dosege«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 112-119.

⁵⁶ Zlatko Posavac, »Kazalište, književnost i estetika«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 210-221.

⁵⁷ Slobodan P. Novak, »Nešto napomena o evropskom kontekstu hrvatske dopreporodne drame«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 237-250.

⁵⁸ Stanislav Marijanović, »Pokret kazališnog amaterizma u istočnoj Hrvatskoj i djelatnost kazališta u Virovitici«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 442-468.

⁵⁹ Josip Vončina, »O naglasnoj problematici književne baštine (s osobitim obzirom na tekstove čakavske narječne osnovice)«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 30-46.

⁶⁰ Zdeslav Perković, »Pitanja rekonstrukcije starih dalmatinskih kazališta«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 12.: *Stoljeća hrvatske dramske književnosti i kazališta (Provjere i poticaji)*, Književni krug, Split, 1986., str. 416-441.

razdoblja«, »građansko-sentimentalna dramatika«, »sturmunddrängerski pohod«,⁶¹ »klasicistička poetika«, »prosvjetiteljstvo i sentimentalizam«⁶² i sl., dok ostali sve više uopćuju svoja razmatranja prema staroj ali preshe-matskoj ideji »klasicizma i prosvjetiteljstva«.

Sljedeći period, razdoblje '90-ih godina XX. stoljeća, potvrdilo je da je književnost XVIII. stoljeća korpus koji se ponovno tj. tek sada otkriva i kojemu je potrebna revalorizacija, ne samo u opsegu analiziranih tekstova nego i u kanoniziranim temama. Dva sveska posvećena u cijelosti XVIII. stoljeću upućuju na nastojanje znanosti o književnosti prema izgradnji složenije strukture vrsta i žanrova toga razdoblja koja bi bila sukladna već uspostavljenim temeljima za proučavanje književnosti ranijih i kas-nijih razdoblja, čime bi književnost XVIII. stoljeća zauzela ravnopravan položaj u periodizacijskome nizu i nadoknadila do tada propuštene po-drobnije uvide. Stoga je dvadesetprvi svezak⁶³ okupio radove koji donose koliko pregleda književnih vrsta toliko i opusa pojedinih autora ili djela te uz njih interdisciplinarna istraživanja i pregleda povijesti ideja. Među njima je u aspektu estetičkih odredaba zamjetno »osipanje znanja«. Jedini prilozi koji nastavljaju sučeljavanje s poetičkim problemima i složenošću urazdobljivanja tekstovi su Dunje Fališevac i Nikole Batušića, koji osigu-ravaju život relativno novom estetičkom nazivlju specifičnom za obrađeno razdoblje. Dunja Fališevac, pišući o pjesnikinjama XVIII. stoljeća, kao raz-likovno oruđe rabi pojmove renesansa, barok, rokoko te prosvjetiteljstvo,⁶⁴ a Nikola Batušić kajkavsku dramu *Papiga* predstavlja i komparatistički

---

⁶¹ Nikola Batušić, op. cit., bilješka 55.

⁶² Slobodan P. Novak, op. cit., bilješka 57.

⁶³ *Dani hvarskog kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Te-matski i žanrovski aspekti*, Književni krug Split, 1995.

⁶⁴ Dunja Fališevac, »Pjesnikinje 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug Split, 1995., str. 30-45.

kontekstualizira u sentimentalno-građansku dramu.⁶⁵ Njima se pridružuje istraživanje Ljerke Schiffler koje se oslanja, ne samo na dotad u znanosti o književnosti isticane korpuse tekstova što su u interesnom krugu odabrane teme hrvatskoga latinizma, nego i na u znanosti o književnosti potvrđenom nazivlju, baštineći nomenklaturu koja je uvedena tijekom prethodnih svezaka zbornika *Dana Hvarškoga kazališta*. U njezinu istraživanju od pomoći su joj sintagme i odredbe poput »akademizma«, »rimske arkadije«, »filozofa neoklasicizma«, »francuskoga prosvjetiteljstva« i dr. Ona iz filozofskoga aspekta potvrđuje tezu od koje su načelno krenuli prvi istraživači XVIII. stoljeća u nizu ovoga zbornika:

Tražimo li značajke općega duha razdoblja 18. stoljeća, naći ćemo ga ne samo u ukrštanju različitih, nehomogenih filozofskih struja nego i u likovnim i književnim poetikama koje raskidaju s prošlostoljetnom tradicijom a koje ukazuju na prisutnost dva svijeta: akademizam, koji slavi antički olimpiizam i arkadijski elegijski mitološki panteon, mješavinu religiozno-moralističke spiritualnosti i senzualnosti, i nove, otvorene slike svijeta koja svoj izraz nalazi u ironiji, satiri i karikaturi onog prvog.⁶⁶

Utoliko je zamjetno da takva istraživanja ostaju osamljena u odnosu na većinu priloga koji zaobilaze estetičke odredbe. Za analizu nazočnosti kritičkih pojmova važni su i prilozi koji nasljeđuju uvriježeno nazivlje, primijenjeno na nove korpuse, nove prostore, nove vremenske odsječke, jer čitatelja podsjećaju na dominantu znanosti o književnosti, primjerice rad Vande Babić o baroku i prosvjetiteljstvu u bokokotarskim pasionskim

---

⁶⁵ Nikola Batušić, »Kajkavska drama 'Papiga'«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1995., str. 242-251.

⁶⁶ Ljerka Schiffler, »Filozofski aspekti hrvatskoga latinizma 18. stoljeća. Filozofija u stihovima«, *Dani hvarškoga kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1995., str. 128-143.

tekstovima XVIII. stoljeća⁶⁷ te Antuna Paveškovića o recidivu dramaturgije XVIII. stoljeća koji obrazlaže sintagmama »prosvjetiteljstvo«, »klasicističko-prosvjetiteljski književni rod« i dr.⁶⁸

No, dominantno je nastojanje da se u promišljanju XVIII. stoljeća inovativne estetičke metode zaobiđu kad god je moguće, što je još izrazitije kad se uzme u obzir da su autori, koji su u svojim ranijim priložima u zborniku povremeno nudili poetičke odredbe, sada radije ostali na načelnim podjelama, kakve su vrijedile prije njihovih vlastitih estetičkih uvida i otkrića. Odlučivši se za jednostavniji put, izbjegavajući uporabu stilskih oznaka, oni su svakako obogatili spoznaje o XVIII. stoljeću na razini pojedinačnoga, ali su, nažalost, učinili »korak unazad« u odnosu na cjelovitije spoznaje pa i u odnosu na vlastite napore u ranijim istraživanjima. Nikica Kolumbić analizira »prosvjetiteljsku« odnosno didaktičku namjeru u *Razgovoru ugodnom naroda slovinskoga*,⁶⁹ a Rafo Bogišić se zadržava na periodizacijskom nizu renesansa – barok – klasicizam, pišući uopćeno o prosvjetiteljstvu. Ipak, ponovno je važna njegova tvrdnja koja sugerira da se moglo krenuti neprokrčenim putovima povijesti hrvatske književnosti:

*Fundamentalna je oznaka hrvatske književnosti 18. stoljeća naglašena raznovrsnost, složenost i slojevitost tematske, idejne i stilske kvalitete.*⁷⁰

---

⁶⁷ Vanda Babić, »Hrvatska srednjovjekovna tradicija u bokokotarskim pasijskim tekstovima 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1995., str. 200-211.

⁶⁸ Antun Pavešković, »Pjerko Bunić Luković kao recidiv dramaturgije XVIII. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1995., str. 252-259.

⁶⁹ Nikica Kolumbić, »Folklorno i umjetničko u 'Razgovoru ugodnom' Andrije Kačića Miošića (Kačićevo djelo u okviru poetike prosvjetiteljstva)«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1995., str. 163-173.

⁷⁰ Rafo Bogišić, »Posvete i predgovori u hrvatskih pisaca 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 21.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1995., str. 5-29.

U nizu zbornika *Dana Hvarškoga kazališta* koji su privlačili istraživače XVIII. stoljeća, iznimno važno mjesto ima dvadesetdrugi svezak, jer su u njemu sadržane sve buduće smjernice u tom području sve do naše suvremenosti. Nakon što je dvadesetprvi svezak zahvatio u tematske i žanrovske aspekte XVIII. stoljeća, postalo je potpuno razvidno da je književnost XVIII. stoljeća dosad bila u neravnopravnom položaju prema drugim »stoljećima književnosti« te joj je potrebno posvetiti i drugi samostalan svezak.⁷¹ Da je ta književnost dovoljno poticajna za dva sveska u nizu, dokazali su znanstveni radovi koji su u velikom broju bili na razini znanstvenih otkrića.

Iz aspekta uporabe kritičkih pojmova i poetičkih oznaka, taj je zbornik potvrdio potencijale estetičkoga promišljanja književnosti »razdoblja prosvjetiteljstva«, ali, nažalost, istodobno omogućio i prenošenje starih zabluda. Pojedini autori koji su u ranijim radovima bili izričitiji u pogledu poetičkih odredaba, i ovdje popuštaju pred zahtjevnosću posla i dopuštaju da im uvidi otupe u pojednostavljenim i starinskim (zastarjelim) oprekama. Česte su analize koje se oslanjaju na uopćene teze o prosvjetiteljskom značaju djela i autora, niže se raznorodno nazivlje (renesansa – manirizam – barok/protureformacija – klasicizam i pseudoklasicizam – prosvjetiteljstvo – predpreporodno razdoblje – preporod), a najčešće su u uporabi opreke baroka i klasicizma. Uz takve prikaze ipak postoji značajan »korak naprijed« u odnosu na prethodni svezak, jer se autori koji su se odlučili baviti (nepopularnim) estetičkim aspektima, koliko god malobrojni bili, sada smjelije, s pokrićem prethodnih radova i spoznaja, upuštaju u složenije prikaze razdoblja sa specifičnijim nazivljem te uspijevaju komparativno polemički usložniti shematske prikaze stoljeća. Unutar toga malobrojnog ali vrijednog popisa, mogu se razlikovati dvije podskupine, koje nastavljaju istraživanja započeta u ranijim svescima niza *Dana Hvarškoga kazališta*. Prvu skupinu čine istraživači koji su osjetili da i naoko jednostavan i

---

⁷¹ *Dani hvarskog kazališta*, knj. 22.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1996.

razgovijetan pojam klasicizma zahtijeva proniknutije razumijevanje. Tu se osobito ističu Rafo Bogišić, koji se odlučuje ovaj put za pojašnjavanje na prvi pogled najjasnijega pojma klasicizam kroz njegovo prijanjanje latinizmu i talijanizmu,⁷² potom Dunja Fališevac, koja ukazuje na nužnost prihvaćanja novih sintagmi za razumijevanje pojedinih opusa te otkriva mogućnosti preoblikovanja baroknoga stila u akademički klasicizam⁷³ te Pavle Knezović, koji u istom smjeru razlaže značajke barokne poezije u odnosu na arkadijski klasicizam.⁷⁴ Drugim poglavljem u ovom se zborniku nastavlja baviti Nikola Batušić, koji se posvetio drugoj važnoj književnoj struji europskoga XVIII. stoljeća: sentimentalnoj građanskoj književnosti.⁷⁵ Iz suvremene bi se perspektive takva istraživanja mogla predstaviti čak i u trosložnoj strukturi, kad bismo »pastirsku ili idilsku književnost arkadijskoga smjera« razumjeli kroz prizmu estetike rokokoja.

Utoliko je osobito znakovit rad Zorana Kravara koji ističe značaj pučke književnosti te upućuje na raznorodnost, a istodobno i na zajedništvo nastojanja različitih provenijencija, od dalmatinskih franjevac, preko slavonskih prosvjetitelja i kroničara do dubrovačkih kasnih setečentista.⁷⁶

---

⁷² Rafo Bogišić, »Polilingvizam u hrvatskoj književnosti 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 22.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1996., str. 5-19.

⁷³ Dunja Fališevac, »Ivan Dražić, splitski nasljedovatelj dubrovačkog baroka. Prilog povijesti preoblikovanja dubrovačke baštine u centralnu nacionalnu književnu tradiciju«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 22.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1996., str. 65-79.

⁷⁴ Pavle Knezović, »Vlaho Bolić (1717-1739)«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 22.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1996., str. 196-205.

⁷⁵ Nikola Batušić, »Kajkavska drama 'Ljudih mrzenje i detinska pokora'«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 22.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1996., str. 361-368.

⁷⁶ Zoran Kravar, »Deseterac 4+6 u hrvatskom pjesništvu 18. stoljeća«, *Dani hvarskog kazališta*, knj. 22.: *Hrvatska književnost 18. stoljeća. Tematski i žanrovski aspekti*, Književni krug, Split, 1996., str. 136-145.

Stoga on (iz svojega aspekta) književnost XVIII. stoljeća vidi kao »epohu hrvatske književnosti između baroka i preporoda«, ne nudeći jedinstven naziv za čitavo stoljeće.

Nakon dvaju zbornika u nizu 1995. i 1996. godine do danas, novi radovi češće su izbjegavali razmrsiti čvorove kritičkih pojmova i razmotati klupko hrvatske književnosti XVIII. stoljeća, nego što su se upuštali u produblјivanje zacrtanih naznaka pomaka u razumijevanju duha vremena i njegovih estetskih odlika. Iz perspektive suvremenih spoznaja nije prihvatljivo da svakoga književnika koji je djelovao u XVIII. stoljeću olako nazivamo prosvjetiteljem.

Spomenuto prosvjetiteljsko klupko stisnulo je i učinilo manje vidljivima postojeće poetike, tj. imanentno umjetničke a vrlo razgovijetne pojave XVIII. stoljeća. Rješenje leži u pet stilskih pojmova: velika je pogreška govoriti o XVIII. stoljeću kao o stoljeću klasicizma, jer riječ je o smjerovima klasicizma, rokokoja, sentimentalizma, predromantizma i romantizma. Provedbom takve mnoštvenosti, hrvatska književnost XVIII. stoljeća postaje ne samo zanimljivija nego i konkretnija te je tada moguće razlikovati primjerice prvu polovicu od druge polovice stoljeća ili pak sredinu stoljeća u odnosu na početak i na kraj stoljeća. A svi navedeni nazivi na specifičan se način odnose prema ideologiji prosvjetiteljstva. Velik broj teoretičara i povjesničara književnosti govori čak i o prijelomu koji bi se zbio između sentimentalizma i predromantizma upravo po kriteriju odnosa prema prosvjetiteljskom nazoru⁷⁷ pa bi s predromantizmom započelo novo doba, doba koje ukida višedesetljetno prosvjetiteljsko ozračje. Također, pogrešno je prosvjetiteljstvo sravnjivati s klasicizmom, jer se i klasicizmu suprotstavljen sentimentalizam lijepo i udobno ugnijezdio u prosvjetiteljska njedra, pao u prosvjetiteljski zagrljaj.

Stoga je ovo prigoda da se upozori kako bi znanost o književnosti, ne samo u Hrvatskoj nego i u Europi, trebala biti spremna na dogovore o

---

⁷⁷ *Rečnik književnih termina*, ur. Dragiša Živković, Nolit, Beograd, 1986.

književnosti i umjetnosti XVIII. stoljeća, kakve je provela za književnost i umjetnost ostalih novovjekih stoljeća bez obzira na nedostatke kompromisnoga nazivlja. Svi poetički termini hrvatske književnosti XVIII. stoljeća postavljeni su već sedamdesetih godina XX. stoljeća u prvim svescima *Dana Hvarškoga kazališta*. U tom kontekstu, osobito valja naglasiti važnost Marina Franičevića, Miroslava Šicela, Rafa Bogišića i Dionizija Švagelja, koji se prvi upuštaju u složenije strukturiranje stoljeća, važnost radova Zlatka Posavca, koji piše o klasicizmu i rokokou, te Nikice Kolumbića i Franje Šveleca, koji pišu o sentimentalizmu, kao i mnogih drugih, i danas aktivnih znanstvenika, čiji su tekstovi ukoričeni i u ovogodišnjemu obljetničkom zborniku. Najdosljednija u suočavanju s najsloženijim poetičkim pitanjima bila su istraživanja Dunje Fališevac te uz nju Nikole Batušića i Slobodana P. Novaka. Nažalost su njihova istraživanja, njihovi zaključci (i spoznaje pa i širina njihova znanja izvan skupova *Dana Hvarškoga kazališta*), poglavito u poetičkom segmentu, prečesto zanemarivani, nedovoljno usvojeni te se ponekad, čitajući tekstove o hrvatskoj književnosti XVIII. stoljeća, čini da se ne mičemo s mjesta ili da se krećemo unatrag, poglavito u analizama nekih kroatista, slavista i komparatista novijega doba. Tekstovi zbornika *Dana Hvarškoga kazališta* nude rješenja za ujednačivanje stanja u periodizaciji hrvatske književnosti. U njima se nalaze otkrića koja će pomoći svima koji se zanimaju za pitanja estetike – oni su tanka nit kojom bi se uz pomoć estetike jednim potezom razmrsilo naoko nepregledno klupko jednoga od najsloženijih stoljeća hrvatske književnosti.⁷⁸

---

⁷⁸ Zahvaljujem prof. dr. Dunji Fališevac i dr. sc. Tomi Bogdanu na pomoći u pregledu bibliografije i na raspravama koje su izbrusile periodizacijske i klasi-fikacijske nedoumice.

HOW TO UNRAVEL THE TANGLE OF CROATIAN LITERATURE FROM THE 18TH CENTURY

A b s t r a c t

The study points out a necessity for standardization of the concepts of criticism and the criteria of scheduling the history of literature by models of achievements and failures in the research of the 18th century Croatian literature and theatre during the 40 years of collections of papers *Dani Hvarskoga kazališta* (*The Hvar Theatre Days*). After comparing the conclusions of René Wellek, that he reached 50 years ago, with the papers published in the collections *Dani Hvarskoga kazališta*, the author establishes the state of Croatian literary criticism and reveals the elements for resolving the criticism term problem for the poetics in the 18th century.